

А. МИЛЬЧЕНКО

У
ПОШУКАХ
СПРАВЕДЛИВОСТІ

„СВІЙ ДО СВОГО“?..

— 1978 —

А. МИЛЬЧЕНКО

Канадсько-Український Бібліотечний Центр

Канадський інститут української культури
Торонто — Канада

У

ПОШУКАХ СПРАВЕДЛИВОСТІ

„СВІЙ ДО СВОГО“?..

— 1978 —

- 2 -

Видано
власним коштом автора

С.Петербург - 1978 - Фльоріда

ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРА

У цій невеличкій брошурі мій великий біль, зокрема в другій її частині. Подія, про яку оповідаю, відбулася понад чотири роки тому, але з бігом часу біль не вщухав, але збільшувався з огляду на заподіяну мені кривду на старість літ. Тому й вирішив я поділитися своїми переживаннями з читачами, від чого, сподіваюсь, і мені стане легше на серці, і декому пригодиться на майбутнє.

Брошура поділена на дві однакові розміром частини. У першому розділі я подаю короткий опис свого життя за океаном. Це для того, щоб читач довідався бодай трохи про мою долю і мій характер та засади в житті, що, може, допоможе і щодо матеріялів у другій частині краще зрозуміти.

Подвійний заголовок брошури відповідає її змістові: шукаючи справедливості, я пішов за допомогою у згоді з поширеним у нас гаслом: "Свій - до свого". Чи я знайшов ту справедливість, чи ні, і чи, йдучи за закликом "Свій - до свого", я був розчарований, чи задоволений - про все це читач довідається у цих моїх спогадах, написаних точно так, як події ті відбулися. Друга частина цієї брошури якраз і наświetлює ті події, що й стали причиною мого суму і болю та видання цієї публікації.

Звичайно, граматично-стилістичне впорядкування я сам не міг зробити - мені допомогли, але всі факти тут подані з максимальною точністю моїх слів і діл.

А.М.

<u>З М І С Т</u>	Стор.
ДЕЩО З МОГО ЖИТТЯ НА ЧУЖИНІ..... /Замість передмови/	5
Світ не без добрих людей.....	7
Нарешті, я в Канаді!.....	13
Мої перші кроки в Торонто.....	18
Примітка.....	24
"СВІЙ - ДО СВОГО" У ПОШУКАХ СПРАВЕДЛИВОСТІ.....	25
Чому я все це пишу?.....	25
"Свій - до свого"?.....	26
Як то все почалося?.....	28
У ПРОВІНЦІЙНОМУ СУДІ.....	32
В ОКРУЖНОМУ/"Каунті"/СУДІ.....	35
А ЯК ЖЕ З ОТИМ "СВІЙ - ДО СВОГО"?..	47

ДЕЩО З МОГО ЖИТТЯ НА ЧУЖИНІ

/Замість передмови/

За фахом я коваль. Під час останньої світової війни працював на нафтових промислах в Австрії. А коли советська армія наблизилась до тих місць/дехто казав, що вона була вже за сім кілометрів від нас/я при Божій допомозі дістався до Німеччини, аж під Штутгарт, де недалеко від нього жила і працювала моя племінниця Галя. Її німці забрали на працю до Німеччини, і вона працювала в "баура" і мені знайшла працю в іншого "баура". У тій околиці було 22 молоденьких хлопців і дівчат із нашого села. Я саме полов картоплю у полі того "баура", коли до нас звійшли французькі війська. Французи в тому селі зібрали всіх нас, "остарбайтерів", біля сільської управи і сказали, щоб ми більше не працювали на німців, що ми тепер вільні люди, а не якісь там німецькі батраки, та що нас скоро всіх заберуть до табору, а звідти ми зможемо й на свою "родину" повернутися...

Ті французи не знали чи не хотіли знати, що для таких, як я, гіркі поневіряння на чужині солодші за "щасливе життя" на тій "родині", від якої ми втікали ще під час війни. Адже я міг би дочекатися советських "визволителів" ще коли я був в Австрії, де викачували ропу, але я старався потрапити на Захід, якнайдалі від них, тому й опинився в Німеччині. Це була небезпечна подорож, бо американські бомбовики нападали на потяги. Правда, вони здебільшого обстрілювали паротяги, щоб зупинити потяг, а люди рятувалися. І я вдячний Богові, що допоміг мені діс-

татися подалі від тих "визволителів". Аж ось і тут, під Штутгартom, на французькій зоні окупації Німеччини, ми побачили, що советські командири та енкаведисти були великими господарями. Вони заходилися готувати таких, як ми, до евакуації-повернення "на рідину". Коли я опинився в таборі для повернення "на рідину", там були й оті 22 хлопців і дівчат з нашого рідного села, і вони добре мене знали ще з дому. А що я був найстарший серед них, то вони обрали мене за "старшого вагона". Тобто, коли нас відправлятимуть додому/"на рідину"/, то щоб я був старшим, щоб зробив список тих, що будуть їхати цим вагоном.

Я, звичайно, не збирався повертатися, але й сказати будь-кому про те не міг - було досить небезпечно, бо скрізь були советчики, і в таборі була вже "советська власть", хоч це й була французька зона окупації Німеччини.

А коли в цьому таборі оголосили, коли саме нас мали б вивезти, я втік із табору. Не буду описувати всіх поневірянь під час тієї втечі, бо багато читачів, я вірю, самі подібне пережили і знають, як то було в той час. У всякому разі, хоч совети й казали, що ми від них ніде не заховасмося, що вони нас, мовляв, і під землею знайдуть, бож "родіна" дуже нами турбується... /Це в той же час, коли сам Сталін казав, як ми були в німецькому полоні, що його людей нема в полоні/, я все ж таки втік і совети мене не знайшли. А ті, що повірили енкаведистам про "турботи" советської влади й уряду про полонених і "остарбайтерів", були, як це всім відомо, засуджені на різні терміни примусових праць.

Зі мною втекло ще кільканадцять осіб.

Світ не без добрих людей

Опинившись поза безпосередньою небезпекою бути насильно репатрійованим "на рідину", ми були все ж таки в небезпеці, бо енкаведисти нишпорили всюду, також в околицях поза табором. Я мав щастя ще перед тим познайомитися з одним литовцем-інженером, який жив на приватному помешканні. Він знав, що за нами, бувшими советськими громадянами, ганяються советські енкаведисти, щоб відправити на "рідину". Вночі я дістався до нього й оповів, що трапилося в нашому таборі, як ми по каналізаційних трубах повтікали з того табору, що був у військових казармах. Він вислухав мене уважно, а його дружина нагодувала мене, і допоміг мені вибратися з тієї советської халепи.

Ще раніше він казав мені не раз, щоб я до нього звернувся за допомогою, коли б її потребував, що він все зробить, що в його силах, щоб допомогти. І ось такий скрутний для мене час настав. Я пробув у них дві доби, а потім цей інженер пішов на станцію, купив мені квиток на поїзд і дав мені адресу свого знайомого в американській зоні Німеччини, а сам написав йому листа з проханням допомогти мені влаштуватися в американській зоні. Оце так чужі люди допомогли мені в самий скрутний час мого перебування в Німеччині. Того литовського подружжя я ніколи в житті не забуду.

Були гарні люди й серед поляків. Пригадую, як я, прибувши ще до Тьубінгу, шукав можливості дістатися до українського табору, що було не так легко. Тим табором керував якийсь Хурик, що був довгий час у Франції на еміграції, володів добре французькою мовою. Як він дістав

становище керівника табору - не знаю, але він нікого до того табору не приймав, якщо йому не даси щонебудь - хабаря: черевики, радіоприймача або чоботи... А що я нічого не мав, то мене не пустили навіть переночувати в тому таборі. У тому ж місті був дуже великий польський табір, і я пішов туди. Не знав ані слова говорити по-польському і не розумів, що вони говорять. Підійшов я до вартового, прошу, щоб у табір впустив. Він нічого не зрозумів і повів до голови табору. Прошу й цього, щоб хоч в коридорі дозволив переспати. І цей не розуміє, кличе третього. Цей уже добре й по-українському розмовляє. Розказую свою біду вже втретє. Дозволили. Навіть відвели мене до їдальні, дали добре поїсти. Але сказали, що довго тримати мене тут не можуть, бо советчики приходять щодня та перевіряють, чи нема тут підсоветських громадян. А як знайдуть мене, то можуть забрати, та й їм буде неприємність від французького начальства. Питають, чому я не йду до українського табору? Я відповів, що був там, але не приймають без хабаря.

Поляк глянув на мої черевики і каже: "А знаєш, що? Скидай свої черевики, я дам тобі вакси, поваксуй їх добре і віднеси їх голові українського табору Хурикові, і він тебе прийме. Поляки теж добре знали того Хурика.

- А як же я буду ходити босоніж, коли ще холодно?

- У мене є пара старих, у них і перебудеш...

Я так і зробив, і мене прийняли до табору. Цей же Хурик і продав нас, тобто тих, що із Східної України були, советам, передавши списки з прізвищами 23-х осіб таких, як я. Але, дякуючи Богові й

добрим людям, ми з нього втекли...

Пригадую й ніколи не забуду ще одного литовця на прізвище Грушаус, це вже було в американській зоні Німеччини.

У Регенсбурзі був великий український табір, були й польський і литовський, але менші. Серед литовців було багато таких, що володіли англійською мовою, і вони працювали в бюрох та на інших кращих працях. У таборі була й велика хлібопекарня, де я працював. Грушаус був завідувачем тієї пекарні. Він говорив добре по-російському, трохи по-українському, і ми часто розмовляли. Він розпитував мене про життя під советами перед війною, а я питав його думки, куди найкраще було б виїхати за океан подалі від советів. Він найбільше радив Америку або Канаду. А що з його оповідань я знав, що він має знайомих американців і канадців у бюрох організації, що заопікувалася нами, ДіПістами, то я завжди просив його, чи не міг би він якось допомогти мені виїхати до Канади. Бо в таборі пішла чутка, що вже записують охочих їхати до тієї країни. А що в першу чергу записували службовці в бюрох своїх знайомих, я знав, що для мене дорога була закрыта. Та все ж пішов, щоб спробувати щастя.

Нічого з того не вийшло. Тому, що був я із Східньої України, в канцелярії табору почали мене допитувати, чому й як я опинився в Німеччині, чи я, бува, не шпигун та взагалі давали мені такі питання, щоб тільки відмовити. Бож усім хотілося виїхати з табору, отже вибирали спершу з тих, що походили з Західньої України.

І ось цей Грушаус після першої зі мною розмови про мій бажаний виїзд до Канади повідомив мене, що в канцелярії УНРА є також наряд на виїзд кількох до Канади з

їхнього, литовського табору, що він уже все зробив необхідне для мене, щоб я міг виїхати. Треба тільки пройти відповідний медичний огляд, а тоді й до канадського консула на остаточний дозвіл. Каже, що як пройду медичну комісію, виїзд певний. Незабаром він повідомить мене, коли треба буде їхати на комісію.

Зрадівши, оповів я про все це Петрові Свириденкові, своєму землякові ще з дому. Той не вірить моїм словам. Він теж дуже хотів виїхати до Канади. Він учився на якихось курсах, бо після закінчення середньої школи перед війною десь ще вчився далі, але війна не дала закінчити навчання. Тож він продовжував навчання тут, у Німеччині, ніде не працював, було йому якихось років із 26, високий, міцної будови молодик. Його теж навіть не записали на чергу в українському таборі.

- Якщо хочеш, - кажу йому, - я спробую через того литовця й тебе вписати. Може, щось із того й вийде.

Він радо погодився. А на другий день, коли побачив я Грушауса на праці, оповів йому й про Петра Свириденка.

- Спробую, - відповів він. - Думаю, що вдасться й його.

Річ у тому, що самі литовці трималися купи і не дуже спішили з виїздом, чогось вичікували.

Яка ж була радість Петра, коли на другий день я приніс вістку від Грушауса, що й він зможе виїхати на литовський список! З напруженням проходили дні чекання виїзду на комісію. Я вже почав дуже турбуватися, як одного дня мій начальник у пекарні каже, що завтра я не мушу виходити на працю, а мушу їхати вранці на медичний огляд, а після того зразу ж і до консула.

Свириденко був дуже радий цій новині, але все ще й сам собі не вірив і казав мені, що він готовий віддати тому литовцеві свої останні штани, щоб тільки він допоміг виїхати нам до Канади. Бо надіятись нам на табір нема чого, там уже позаписувалися сотні чи й тисячі людей на виїзд. Це тільки в нашому таборі, а скільки їх з усієї Німеччини...

Та ось прийшов день, і ми вже були готові до поїздки на медичний огляд і до консула. О 9-ій годині ми зібралися біля головної канцелярії, звідки мали поїхати вантажною машиною на комісію. Було багато інших, що теж туди мали їхати. Лізуть на вантажне авто по виклику одного, що тримав список у руках. Але нас чомусь не викликають. Питаюся, в чому справа, а мені відповіли, що нас нема в списку... Я мерщій до пекарні, до Грушауса. Він заспокоїв мене і пішов зі мною до того, що мав список, і сказав, щоб нас вписали і забрали з собою на комісію. Так було й зроблено, і ми в ширій подяці тому литовцеві залізли на авто і поїхали разом із іншими...

На ту комісію прийшлося їздити кілька разів. Нарешті, все пройшли і дістали від канадського консула візу на в'їзд до Канади. Ми підписали зобов'язання, що в Канаді будемо працювати один рік в лісі і оплатимо тій компанії за нашу подорож. Скільки та подорож буде коштувати, про те нам ніхто не казав і ніхто нікого не питав. Головне — щоб скоріш вибратися з Європи до Канади. Трудно передати на папері наші почування радості з цієї причини, що ми скоро будемо в Канаді. Багато ж бо людей не змогли дістати віз з різних причин. А в мене ж не було майже ніяких паперів, лише довідка

про те, що я працював у таборі щодня та про те, що всі мої документи були відібрані німцями, коли я потрапив у полон. І все ж цього було досить.

При цій нагоді слід подякувати ще одній добрій людині в таборі за її відношення до мене. Це д-р Максимчук, адвокат ще з дому. Він походить з Західних земель України. Дуже мудра й мила людина. Максимчук був активним у таборовому житті, був також замісником голови в тому таборі. Вони з дружиною мали помешкання з двох кімнат і кухні. А тому, що табір був дуже переповнений, то в їхній кухні жив перед тим один чоловік, з яким дружина Максимчука не могла змиритися, і він мусів вибратися. Дали мені тепер в тій кухні притулок, тож я намагався якнайкраще себе тримати, бо ж якій жінці в такій ситуації приємно мати сторонню людину в кухні? Я мав там своє ліжко та мав можливість щось зварити в тій кухні. Але старався все робити так, щоб якнайменше заважати Максимчукам. При кожній нагоді д-р Максимчук мене розпитував про мої переживання, я йому все оповідав і часто просив про допомогу в паперових і інших справах щодо виїзду до Канади. Він з охотою давав мені поради, ходив також зі мною на різні "скринінги"-комісії та виробив мені кілька паперів. Як відомо, в той час на українців із Західних земель України дивилися інакше, ніж на українців з Наддніпрянщини, бо тих перших вважали за польських громадян, а нас за совєтських, яких Сталін вимагав видачі в руки большевиків. Тож Максимчук виробив мені таку довідку, що я ніби народився в тій частині України, що була під Польщею - в якомусь селі Гукалівці, де я насправді ніколи не був і нічого про нього не

знав. Але Максимчук дав мені досить порад, як і що говорити і т.п., на тих паперах я й мав поїхати до Канади.

Таких добрих людей, як цей Максимчук і той литовець Грушаус, було, напевно, в таборах більше, вони допомагали бідним і незнайомим перед тим людям, і про них я ніколи не забуду. І Грушаус і Максимчук уже відійшли з цього світу/померли в Америці/, але пам'ять про них вічно житиме в серцях і душах тих, яким вони допомагали.

Нарешті, я в Канаді!

Як тільки я прибув до Канади, то взяв із собою чоловіка, що добре говорить по-англійському, і пішов на поліцію, щоб там розказати всю правду про мій приїзд до цієї країни. Бо той факт, що я приїхав по підроблених документах, мучив мене і я завжди просив Бога, щоб простив мені за те. У поліції мене запитали, а чому це я підробив документи, і я оповів йому всю історію полювання совєтів за совєтськими громадянами в Європі, щоб їх повернути в лабеті большевистських палаців. Вислухавши мене, поліцейський сказав, щоб я не дуже турбувався тим, бо таких у Канаді дуже багато і вони знають про цю вимушену підробку паперів. А тепер, коли я вже канадський громадянин і все те давно минуло, я почуваюсь на старість спокійним, бо виклав владі всю правду і трагедію свого попереднього життя чесно і відверто. А канадській владі того часу я безмежно вдячний за притулок у цій країні.

Перед виїздом до Канади в мене було в кишені 300 німецьких марок. Це було во-

сени 1947-го року. А що ті німецькі марки мені непотрібні будуть в Канаді, я купив за них один американський доляр – тоді один доляр коштував 260 нім.марок, та пачку сигарет – оце й усе, що я мав напередодні виїзду до Канади.

Мішані почуття були перед виїздом за океан: з одного боку – радість, а з іншого – смуток і біль, що покидаємо Європу і їдемо в інший світ, що вже, правдоподібно, ніколи більше не побачимо й не повернемось назад, не прийдеться бачити ні рідного дому, ні рідних людей...

Як казали, нас було 737 осіб на пароплаві, що називався "Дженерал Стюарт", – це всі люди, що мали працювати лісорубами в Канаді. Я їхав пароплавом вперше в своєму житті. Перші пару днів було добре, гарно нас годували, і всі ми були задоволені. Але пізніше, як почалася на морі качка, то майже всі похворіли, нічого не хотілося їсти, а те, що з'їли, не трималося шлунка... Особливо зле почував себе я.

Та ось на восьмий день плавання ми причалили до канадського берега – до Галіфаксу і стали на тверду канадську землю.

Спочатку нас тримали в одному великому будинкові, а потім почали перевіряти документи і всі наші речі. А що в нас з Петром Свириденком не було чого багато перевіряти, бо ми нічого не мали, то нас скоро перевели в інший будинок, де мали ми чекати на потяг. Але й це забрало в нас майже цілий день. Увечері нас посадили на потяг і повезли аж до Фортвіліям – так називалась наша остання станція.

Під час подорожі потягом нас годували дуже погано, майже нічого не давали їсти. А ми ж, зголоднілі/на пароплаві ж нічого не смакувало, хоч і була добра та

їх/а/, потребували куди більше, ніж нам давали. Дехто вже почав навіть нарікати й вимагати, а два провідники, що були з нами і трохи говорили по-англійському, заспокоювали нас тим, що, мовляв, нам не годиться бути невдоволеними, бо ми, мовляв, перші емігранти до Канади, а в Європі залишилося ще багато інших, тож якщо ми будемо невдоволені, то це може пошкодити тим, що ще чекають виїзду до Канади... Було ясно, що хтось на цьому "бизнесі" заробляв гроші, не даючи нам їсти.

- Оце тобі й Канада! - говорив мій приятель. - Навіть їсти не дають. А він же був молодий і здоровий спортсмен.

На останній станції на нас уже чекали вантажні машини. Ми думали, що з потяга нас поведуть до якоїсь їдальні чи ресторану й нагодуять добре або хоч перекусити щось дадуть. Але воно вийшло не так: з потяга зразу ж на ті "троки" і ще три години подорожі. Тепер ми були вже не тільки голодні, а й почали мерзнути, бо вже почалися приморозки, а ми у відкритому вантажному авті. Нарешті, привезли нас до якогось "кампа" - щось подібне до нашої стайні чи хліва, тільки з ліжками з обох сторін, а посередині того "кампа" була велика залізна бочка і в ній горіли дрова. Тут ми, бувші діти, а тепер лісоруби в Канаді, мали б жити. Не встигли ми зайняти собі місця в тому "кампі", як сталася приємна несподіванка: усіх нас покликали на вечерю! І вечеря була обильна і смачна у величезній їдальні з розставленими в декілька рядів столами й ослонами. Іли ми, їли, а мій колега Петро й каже: "Іж іще, бо це сьогодні дають, а завтра хто-зна що буде"... А сам і до кишені дещо почав хо-

вати, "на завтра"...

Але мій Петро помилявся: у лісі завжди годували нас добре - і смачно і досхоchu. А він, бідолаха, перші дні у "кампі" їв так, ніби після 1933-го року в Україні. Крім усього того, що було на столі, Петро міг зїсти ще 14 варених яєць! Я того просто не міг збагнути, і ми пізніше про це часто згадували, і він казав, що то так його налякали в потязі, коли не давали їсти. Навіть кухар, який працював на кухні в "кампі", дивувався, кажучи, що він ще ніколи не бачив таких зголоднілих людей та допитувався, звідки ми приїхали.

Та, як сказано, харчі в лісі були завжди добрі і багато, ніхто не міг нарікати. Але на роботу дехто нарікав, бо багато з прибулих в ліс ніколи на таких працях не були. А воно ж ліс і ліс... Правда, коли були в консула ще в Німеччині, то всі говорили, що вони знають і люблять цю роботу лісорубів, але то так лише говорили, щоб потрапити якось у цю країну. А коли прийшлося на практиці з сокирами і пилками працювати, то багатьом це не подобалось. Не тільки сама по собі робота, а й надокучливі комарі і всяка мошка, від яких не можна було врятуватися, виснажували людей. Уночі вже були приморозки, а вдень досить тепло і не було від них порятунку. Декого вони так скусили, що вони мусіли йти до лікаря. А справжнього лікаря й не було, був якийсь санітар, тож люди намагалися поїхати до найближчого міста. Одним словом, ситуація для багатьох була нестерпна. Почалися жалі й нарікання. Були й такі, що навіть жаліли, що не повернулися "на рідину". Там, мовляв, совети вислали б на пару років на працю в копаль-

ні вугілля, але бодай мову б розуміли. А тут з'їдять комарі і нема як з кимсь як слід порозумітися. Такий то розпачливий настрій охопив багатьох на початках. Де-хто зумів дістатися до міста ніби ради лікування, але повтікали і більше до лісу не поверталися, а влаштовувалися десь у містах.

Але такі, як я й мій приятель Петро, не пробували. Ми вважали, що за всяку цінну мусимо відробити однорічний контракт, а тоді вже з Божою допомогою шукати чогось десь іншого. Та й мошка пізніше не надокучала, бо почалися морози і вдень. Крім того, нам пообіцяли платити за кожний "корт" напиляного дерева по 4 дол. Морозець підганяв на роботі, та й заробити хотілося побільше, тож ми й працювали з подвійною енергією. Треба ж було заробити на теплий одяг також, бо зима тут люта, аж до травня, коли сніг починає розтавати. Тоді й лісорубство переходить на сплав дерева переповненими водою річками. А потім знову літо, комарі і всякі інші неприємності.

Аж ось, після десяти місяців нашої праці в лісі, нам оголосили, що наш контракт скінчився, і ми можемо їхати, куди ми хочемо — як то кажуть, на всі чотири сторони. Відрахували з наших заробітків усе те, що ми брали без грошей у крамниці, а решту виплатили чеками, посадили нас на "троки" і відвезли до міста. Тепер ми були вільні люди у вільній країні, та ще й з заробленими трохи грошми в кишені.

Роз'їхалися наші люди по Канаді, найбільше поїхало до Торонта. А ми з Петром вирішили пошукати праці в цьому та-ки місті Фортвілліам. І знайшли. На одному елеваторі. Але для мене ця праця

виявилася гіршою, ніж у лісі. Я почав намовляти мого приятеля виїхати десь у більше місто, хоч би й до Торонта, але він не хотів. Так ми працювали на елеваторі ціле літо, а восени я знову поїхав до лісу. Але тепер уже не рубати й пиляти ліс, а працювати ковалем. Хоч і ковальська робота не легка, все ж не така, як рубати, пиляти та складати ліс. Крім того, це ж був мій факх ще з дому. Так ми розлучилися з моїм другом Петром, який залишився у Фортвіліямі працювати на залізниці. Попрацювавши зиму в лісі як коваль, тепер уже добровільно, я знову приїхав до Петра і почав намовляти його переїхати в якесь більше місто, але він сказав, що нікуди не поїде, бо тут він уже має багато знайомих, йому тут подобається, і почав і мене намовляти піти на таку ж працю, як він має. Крім того, він знайшов собі й дівчину тут та з якою пізніше й одружився.

Тож розпрощався я з Петром і з лісом і сам поїхав до Торонта.

Мої перші кроки в Торонто

Ще після праці в лісі по контракту до Торонта виїхав один із наших колег, який пізніше писав мені листи, запрошуючи до того міста. До нього я й приїхав. Але трудно було знайти помешкання, а в нього самого теж не було місця. Та все ж при його допомозі знайшов я кімнату в місті, а на другий день і більше знайомих, які працювали раніше в лісі.

Торонто спочатку мене якось лякало, велике місто, багато руху, шумке. Але привикнути можна, мабуть, до всього. Привик і я до міського гармидеру. Знайшов я й

працю. На вулиці Палмерстон була невелика молочарня. Там було щось із 13 чи 15 возів, якими й розвозили молоко, тож вони потребували коваля. Правда, платня була незavidна, бо й праці не було в тій молочарні багато для коваля, але й того було досить на початок. А головне для мене було те, що керівник тієї молочарні Кац /жид/ дуже добре до мене відносився, володів добре українською мовою і допомагав мені всякими порадами. Коли я вирішив купити собі першу хату в Канаді, він найбільше мене підтримав доброю порадою, кажучи, що це добре діло: сам будеш жити по-людському або ще й для когось здаси в оренду якусь кімнату, як матимеш зайву. А треба сказати, що тоді в Торонто зібралося багато людей, деякі навіть не мали пристійного помешкання. Тож мою ідею купити хату повністю підтримав Кац. Працюючи колись у лісі, я зберігав гроші, та й, правду кажучи, там не було де їх витратити - тільки на харчі та одяг. Деякі з наших лісорубів мріяли про місто, дівчат і горілку, а я мріяв про власну хату. Бо, яку нас колись говорили, "своя хата - своя правда". Тож почав я розпитувати в Торонто наших людей щодо купівлі хати. Одні радили, а інші казали, що самотньому хата не потрібна. Але хоч серед нас були ніби тільки самотні, багато з них мали жінок або й цілі родини вдома, і дехто з них мріяв про злуку з ними в майбутньому в Канаді. Мало кому таке вдалося зробити. І мені не вдалося. Але мати власну хату було завжди моєю мрією, хоч і прожив я все своє життя тут самотній. І я таки в Канаді купив хату. Правда, не сам, а з двома іншими українцями. А сталося це

так. Щоб купити хату самому, треба було мати багато більше грошей, ніж я мав. А влязти в борги боявся. Нас, нових у Канаді, лякали різними оповіданнями про такі закони в країні, згідно з якими це дуже небезпечно купувати хату, не маючи достатньо грошей: за борги можуть і хату назад забрати... Хоч воно й справді таке буває, але, як пізніше я довідався краще і точніше, не так воно вже й страшно, коли працюєш і дбаєш по-господарському. У всякому разі, набридло мені вештатися по парках у Торонто, де збиралися наші українці великими гуртами та все політикували, як визволити Україну. Мені та проблема також була близька до серця, але таким політикуванням, де доходило й до сварок та бійки, зокрема в полеміці між старими й новими емігрантами, України не визволиш. Мітингували й дискутували також попід церквами, що аж священники просили не робити цього. Але нічого не допомагало, бо були серед нових емігрантів прихильники різних партій - бандерівці і мельниківці, вихідці з різних частин України - східняки й західняки, а серед деякої частини старих емігрантів були й такі, що не вірили нашим стражданням під советами. Отже, дискусії були такі гарячі, що й поліція часто вмішувалася, розганяла людей, а іноді й арештовувала декого, щоб на другий день знову випустити. Насправді ж, і ті давніше прибулі емігранти не зовсім винні в своєму незнанні підсоветської дійсності, бож вони сюди приїхали давно і то тільки для того, щоб заробити грошей і знову, може, повернутися додому, в Україну. Але їм не повезло: було велике в Канаді безробіття, а тут ще комуністична пропаганда про "рай" у совєтів торо-

чила, тож люди не були відповідно поінформовані. Ходив і я часто в парк, де ці сварки відбувалися, але не заради тих сварок, а щоб побачити людей, знайомих і поробити нові знайомства. Та все це мені скоро набридло, бо не бачив я в тих сварках ніякої користі. Тож і вирішив заощадити час на практичне підшукування якоїсь хати, щоб купити та почати жити по-людському.

Не мавши змоги купити сам, знайшов я двох молодих українців, які погодилися на те саме - Микола Дробязко і Володимир по прізвищу, здається, Тарашенко. Вони сказали мені, щоб я підшукував відповідну хату, а тоді показав їм, і разом її купимо, на спілку - буде де самим жити й гостей приймати та ще й, може, якусь кімнату чи дві в оренду здати, щоб хата сама себе оплачувала. Так і зробили. За деякий час я знайшов таку хату, і хлопці погодилися на спілку.

Микола був дуже молодий. Його німці забрали на роботу в Німеччину під час війни. Але він дуже добре пам'ятав підсоветські поневіряння: його батько, брат і ще хтось із родини померли з голоду в 1933 році, а він з матір'ю вижив чудом і про жадне повернення в СРСР не думав. Його мрією було купити нове авто, але він завжди турбувався тим, що не зможе зібрати відповідну суму грошей на авто. Як на багато старший, я навчав молодого Миколу, як берегти гроші, і він потроху слухав мене.

У той час все ще було досить дешево в Канаді, після всіх поневірянь у війні й після неї по таборах та різних працях у перші дні побуту за океаном життя було добре - тільки жити та Бога хвалити. Але дехто почав мене лякати тим, що я, мов,

вліз у небезпечні борги з тією хатою та ще й, мовляв, молодих хлопців намовив... Та я все ж таки ніколи не жалів, що купив хату. Хоч і роботи було біля неї і навкруги неї досить, я любив те робити, щоб жити гарно. Молоді хлопці після роботи чи в вільний день співають до парку чи ще кудись погуляти, а я собі то тес, то інше ремонту в хаті. І їм добре, і мені не зле, бо навчився я за той час у справах ремонтування різних речей багато. А хлопцям було приємно в доброму і власному помешканні жити і друзів не соромно було запросити. Але з часом Микола почав підраховувати, чи не ліпше було б йому, замість частини хати, авто собі купити, давши бодай певну частину його вартости. І він почав просити мене, щоб я відкупив його частину хати, бо він хоче купити авто. Я погодився. Таким чином я мав уже дві третини хати, а Володимир третину. Скоро почав і Володимир пропонувати мені свою частину, але я ще не мав стільки грошей, щоб відкупити й його частину, тож просив його трохи ще зачекати. А через півтора роки сплатив я і йому його частину і став сам господарем хати.

Тим часом ціни на хати піднялися так, що й самі спеціалісти "бізнесу" того не могли наперед передбачити. І мені вже захотілося купити якусь іншу хату, в іншій, кращій ділянці. Продав я цю, заробивши на ній дещо, купив іншу, і так почав пізніше купувати такі хати, що в такому стані, що потребували трохи ремонту, приводив їх до ліпшого стану, знову продавав і трохи на тому заробляв. А поза тим постійно й на щоденній праці в різних компаніях був. Одним словом, не було часу вже ходити до парків.

Щождо шукання праці, то було трудно в той час, та ще не знаючи англійської мови. А сидіти довго на молочарні теж не випадало, бо коней вони мали мало, отже й заробітки були незавидні. Крім того, той коваль, що працював у молочарні до мене, скоро повернувся після своєї хвороби на своє старе місце праці. Правда, він був уже старий і не міг виконувати працю, як я, але він вже віддавна працював у тій компанії, тож мені прийшлося шукати іншої праці.

Знайти роботу по ковальській професії було майже неможливо, тож я шукав будь-якої, що трапиться. Одного разу я довідався, що потребують робітників у торонтському шпиталі і що приймають туди навіть таких, що не володіють англійською мовою. Треба було тільки дістатися до містера Роса, який був тим "босом", що приймав людей на працю. От я й пішов у той шпиталь. В офісі сиділа якась жінка, і з моєї відповіді на її питання, що я хочу, вона зразу зрозуміла, що я англійською мовою не володію зовсім. Я міг тільки так-сяк сказати, що я хочу бачити містера Роса, а вона мало не вигнала мене з офісу, кажучи, що роботи нема. Я дізнався пізніше, що ця секретарка дуже не любила робітників, що не володіли її мовою. Поки я кілька разів повторював, що хочу бачити містера Роса, а вона мене гнала з офісу, з інших дверей вийшов сам "бос" Рос. Він, певно, чув усю мою розмову з секретаркою і гукнув мене до своєї кімнати. Він став розпитувати, де й що я робив досі, а я, як міг, розказав йому про себе і дуже просив прийняти на працю. І допросився. Містер Рос прийняв мене, кажучи, щоб я прийшов на другий день о сьомій годині ранку. Він ба-

гато ще дечого говорив, але я його майже зовсім не розумів. Тоді він покликав до себе "формана", а "форман", зрозумівши, що має до діла з українцем, знайшов серед своїх робітників такого, що допоміг нам порозумітися. А на другий день я вже вийшов на роботу. У тому шпиталі я й пропрацював аж до того часу, коли вирішив взагалі більше не працювати на югось. Правда, права на пенсію я тоді ще не мав, але трохи прихворював — це з одного боку, а з другого — не мав уже стільки часу на працю, бо був зайнятий біля власної посілости. А була вже тоді в мене не одна хата, а апартаментний дім для дев'ятьох родин. В одному помешканні я жив сам, а все інше здавав — "рентував". Ото там і спіткало мене нещастя, про яке опишу в другій частині цих спогадів.

ПРИМІТКА

У 2-ій частині цих спогадів буде йти мова не тільки про певну подію і факти, а й про певних людей, імена і прізвиська яких я подаю повністю, бо нема причини їх промовчувати. Я все своє життя вірю в Бога, з молитвою до Нього починав завжди новий день життя, з молитвою йшов і до ліжка після трудового дня. І Бог є моїм свідком правдивих моїх тверджень у цих моїх спогадах.

"СВІЙ - ДО СВОГО"

У ПОШУКАХ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Перш, ніж оповісти про свої пошуки в світі справедливості, мушу ствердити, що таких, як я, багато в світі. Стівідсової справедливості в світі, може, й нема. Нема її зовсім в підсоветському судівництві. Але найближче люди стоять до справедливості в судівництві вільного світу. Проте й тут трапляються випадки, коли когось засудять на довгі роки ув'язнення за якийсь злочин, а пізніше виявляється, що та людина зовсім того злочину не поповнила, бо знаходяться точніші докази її безвинності та точніші докази вини когось іншого. Про такі випадки можна вчитати часто в пресі вільного світу.

велику роль у судовому висліді відіграють правники-адвокати, бо судова процедура досить комплікована для кожного підсудного. А коли такий підсудний не володіє добре мовою тієї країни, в якій живе та в якій потрапив у якусь халепу, та комплікованість просто неймовірна. У таких випадках підсудний шукає собі доброго адвоката...

Чому я все це пишу?

Найперше тому, що й я був одного разу підсудний. І суд той я програв. Мене в суді покарано грошевою гривнею в сумі кількох тисяч доларів. Це було вже кілька років тому, але ця подія так вплинула на мене, що я й досі не можу спокійно спати, знаючи, що я все ж таки ні в

чому не був винний. Ця несправедливість переслідує мене всю решту мого життя. Я часто себе запитував, чи не написати ці спогади про цю подію? І я звертався до деяких людей за порадою. Одні радили й до сьогодні, щоб я просто забув ту подію і не роз"ятрював свою рану будь-якими - усними чи письмовими - спогадами, інші казали, що варто про все те написати, бо й інші люди могли в таке ж нещастя потрапити, тож щоб знали, що й чому може й таке, як мені, трапитися. А упорядник цих спогадів порадив просто: якщо я думаю, що ці спогади тільки відновлять мої душевні переживання з приводу несправедливого засуду - не варто нічого писати і публікувати, але якщо поділившись цими спогадами з іншими читачами мені стане легше на душі - варто видати цю брошуру. Я довго думав і вирішив, що така брошура облегшить мої душевні страждання, в ній бо я зможу поділитися докладніше, ніж на суді, з моїми читачами тим нещастям, що мене спіткало в Канаді на старість літ. А відомо, що біль, який людина тримає всередині, руйнує людину, а біль, винесена на люди, заспокоює. І вирішив я видати цю брошуру спогадів - спогадів чесних перед людьми і Богом. Ось чому й пишу я про все це.

"Свій - до свого"?

Коли я прибув до Канади, то часто зустрічав у пресі заклики, щоб українці в чужині йшли до своїх же українців чи то купувати щось у склепі, чи замовляти ту чи іншу річ, одним словом, щоб свій шукав свого у всьому, коли йому потрібна допомога. А коли я потрапив у халепу і до суду дійшло, то до кого ж я мусів за

допомогою звернутися, як не до свого ж, українського, адвоката? І я звернувся до адвоката Костюка - "свій - до свого". А як знайшов я цього адвоката?

Трапилось це так. Дізнався я, що в Торонто є українська кредитова спілка, де можна не тільки позичати гроші, а й класти як до банку. Мені це було дуже потрібне, бо, не знаючи англійської мови, я волів краще мати до діла з українцями. І ось у тій кредитівці працював один чоловік на прізвище Маслівець. Спочатку він працював у канцелярії кредитівки, а пізніше став її управителем. Мені було це прізвище якось знайоме, ніби ще з дому. За сім кілометрів від нашого села було інше село, де жили Маслівці, вони мали колись гарну господарку, а потім їх совети розкуркулили і десь вигнали. Мене дуже тягнуло познайомитися з цим Маслівцем тут, у Канаді, чи не земляк він мені? І ось скоро така нагода трапилася. Виявилось, що цей Яків Маслівець навіть знав мого старшого брата і був з ним в українському війську. Він багато оповідав мені про військову боротьбу українців за свою волю, а я тільки згадував з оповідань старших родичів. Він не знав, що мого брата та ще шістьох з ним большевики замордували в балці, з якої вони хотіли перейти до лісу... Я.Маслівець пригадав собі всіх тих шістьох, бо він перед тим також був разом із ними. А пізніше він дістався до Одеси, придбав собі фальшиві папери і на них жив там аж до останньої світової війни. Під час війни повернувся до рідного села, а при поновному наступі совєтів пішов на еміграцію.

Ось так у далекій чужині зустрілися ми як земляки аж у Торонто. Маслівець ме-

ні радо допомагав у всьому, що треба було в справах кредитівки, це були справжні стосунки як СВІЙ - до СВОГО.

Тож, коли мені зайшла потреба адвоката, я запитав Маслівця, чи не знає він якогось українського. Він і порадив мені Костюка. Воно, як казав дехто, найкраще мати адвоката-жида, бо жида славилися спритністю в суді, але тому, що моя справа виглядала кожному невеликою, а до того ж ліпше таки "свій - до свого", то й сам Маслівець був тієї думки, що й до Костюка буде варто звернутися. І я так і зробив.

Як допоміг мені Костюк - про це й буде мова в моїх спогадах далі... У всякому разі, Маслівець дуже шкодував, що вся справа закінчилася так, як вона закінчилася, і він мені дуже співчував...

Як то все почалося?

Як я вже згадував, я мав апартаментний дім на дев'ять родин. В одному апартаменті я жив сам, а решту винаймав людям. Мав нещастя мати за рентовщицю й одну в тому домі жінку на прізвище Довгань, що була з чоловіком. Чоловік був спокійної вдачі, але жінка...

Почалося з того, що одного разу відвідав мене поліцей і почав розпитувати, чому це я виймаю з поштових скриньок дому листи з чеками пожильців. Я був заскочений і здивований таким питанням, бо ніколи нічиїх листів, ані чеків із тих скриньок не виймав. Поліцей запитав, чи я маю ключі від тих скриньок. Я відповів, що так, маю, від усіх помешкань і від скриньок, бо так заведено в подібних апартаментних домах, що господар мусить

мати запасні ключі на всякий випадок: чи хтось із пожильців загубить свій ключ і треба буде відімкнути, чи пожежа трапиться. Я навіть усі ключі виніс і показав поліцаєві та запитав його, хто такі брехні на мене наводить, що я чеки виймаю із скриньок. Виявилось, що це була ота пані Довгань, що поскаржилася на мене, ніби я її чека в листі із скриньки забрав. Поліцай помітив, що я дуже був вражений такою несподіванкою, сказав мені на прощання, щоб я не дуже тим переймався, бо й він, мовляв, знає, що то за людина, та пані Довгань, але що його обов'язок прийти й поговорити, коли від когось є скарга. І пішов собі.

Але я не міг цим задовольнитися і як тільки зустрів чоловіка п-ні Довгань, то розказав йому про цю пригоду і попросив його шукати собі з жінкою іншого помешкання, бо я не хочу, щоб до мене поліція приходила через брехливу скаргу його жінки. А він мені у відповідь: "Я ж тобі вже раніше казав: не звертай на неї ніякої уваги і про цю подію їй нічого не кажи, бо вона ще гірша буде..."

Казав я про цю подію й адвокатові Костюкові, але він відповів, що нічим він у тій справі мені допомогти не може...

Але то був тільки початок неприємностей із тією Довгань. Між іншим, з її чоловіком—українцем ми жили в гарних відношеннях. Він одружився з цією югославною вже в Канаді. І з тих пір, як вони стали моїми рентовщиками, його жінка завжди робила мені "троблі".

Одного дня я пішов у пивницю свого дому, взяв "мап" і поклав у "синк" і пустив воду, щоб помити пивницю і сходи, а сам дивився собі в вікно, чекаючи, коли наповниться вода. Враз, ні з сього, ні

з того як закричить хтось іззаду мене. Я оглянувся: то була пані Довгань. Вона кричала на мене, чому це я не відкинув сніг там, де її чоловік паркує своє авто. І тут же, не встиг я щось відповісти, вона вдарила мене в лице, якраз під око, а потім ще раз, в груди, і почала з криком на всю пивницю розмахувати руками. А коли я прийшов до себе, я відпихнув її руками від себе і хотів вийти геть із пивниці, але вона загородила мені дорогу і все стрибала перед моїми очима, щоб ще раз ударити, та несамото весь час кричала...

Я зрозумів, що вона мене хоче спровокувати, щоб я її вдарив або що, але я не тронув її й пальцем, бо знав, що якраз того вона хоче - вона на все здібна. Я пригадав собі пораду її чоловіка, щоб з нею не зв'язуватися, а якщо вона щось і колись буде вимагати від мене, то завжди відповідати, що ту чи іншу справу ми полагодимо з чоловіком. Тож я й цим разом хотів лише звільнитися від халепи.

А щодо снігу, то її чоловік і вона - всі знали, що я снігу з парковищ авт не відкидаю - це обов'язок кожного власника авта. Я тільки відкидав сніг із заїзду та з хідників або наймав когось на ту роботу. Але це була лише причіпка в пивниці, той сніг. Бійка - її любимо і не перше зайняття...

На крик у пивниці люди з інших помешкань повиходили і слухали, аж поки зміг я вирватися від неї. І люди бачили моє побите лице і розірвану на мені сорочку. А вона ще й кинула свої окуляри на підлогу і потоптала ногами, щоб потім мене в тому оскаржити. Коли я вирвався від неї, люди порадили покликати поліцію, і один із свідків покликав поліцію. Ми пі-

шли з поліцією в пивницю, і поліція бачила, що ніхто там у той час не прав, як Довгань пізніше твердила в суді, що вона прала в пивниці, а я напав на неї... Одним словом, справа опинилася в суді.

А ще перед тим поліцаї, що були покликані до пивниці і бачили мій вигляд після нападу на мене, порадили, щоб я видворив ту пані Довгань із помешкання, давши їй наперед повідомлення про те.

Судових розправ було три: перша в березні 1972-го року в провінційному суді /суддя - П.Дж.Бозлбі/, де оскарження не було підтримане відповідними доказами, і мене було повністю виправдано від звинувачення; другий суд - це був у "каунті" /суддя - Стортіні/, де мене покарано на 2.721 дол. і 88 ц. плюс судові видатки. А коли я звернувся до адвоката Бардина, щоб подав у суд для розгляду справи з засідателями/Стортіні судив без засідателів-"джурі"/, той пообіцяв це зробити за 1.000 дол. А кінчилося тим, що ніяких засідателів не було; він зробив відклик-апеляцію, здер з мене 2.000 дол./а спершу обіцяв за 1.000 дол./, бо, мовляв, виявилось більше праці, ніж він думав, і вирок Стортіні залишився в силі. Так і не вдалося мені мати суду з засідателями, які б, напевно, на третьому суді розсудили б справедливіше, бож були свідки /яких не покликано/, які знали, що Довгань носила муфту під шийю тільки тоді, коли треба було їй до суду/ніби то результат мого "нападу" на неї/, що ліки вона вживала ті ж самі й перед випадком у пивниці; що напала, власне, вона на мене, а не я, та що я лише оборонявся, відпихаючи її, а не б"ючи її; що вона сама скинула окуляри і розтоптала їх ногами.

У ПРОВІНЦІЙНОМУ СУДІ

6.III.1972

Ось як відповіла М.Довгань на запит у суді про те, що сталося 3-го січня 1972 року у пивниці мого апартментного дому:

"У понеділок я пішла прати, а він був уже там і почав мені казати: "Маріє, скажи своєму чоловікові, щоб він не паркував більше авто там, бо покличу "трак", щоб його авто вивезли геть". Я сказала йому, що він не буде інакше паркувати, бо "ти, Алекс, не відкидаєш сніг". А він мені: "Це не мій обов'язок відкидати", а я йому сказала, що це його обов'язок. А він почав брудно лаятися. Я сказала йому, щоб він не лаявся, а він повернувся до мене з "мапом" в руках і вдарив ним мене по спині..."

А коли МакЮла, мій адвокат, почав її крос-екзамінувати, то Довгань заплуталася навіть із тим "мапом": спочатку говорила, що я вже був з "мапом" у пивниці, коли вона туди увійшла, а тоді ось як:

- Коли ви вперше розмовляли з ним, він мав у руках "мап"?

- Так, мав.

- Значить, він увійшов у пивницю з "мапом"?

- Ні, ні, ні, до пральні, знаєте, та сама кімната...

- Ви розмовляли з ним?

- Тільки одне слово.

- Ви тільки сказали йому одне слово?

- Ні, я нічого не казала, він перший почав.

- Ви сварилися брудними словами?

- Ні, я ніколи в житті цього не робила. Я тільки сказала йому, щоб він не сварився брудними словами матері.

Отак уже з самого початку Довгань безсовісно брехала всім у суді. А що вона брехала, то й свідки підтвердили. Ось і свідок Джен Скорі, жінка, яка все бачила, бо була в той час у пральні, оповіла в суді:

- Я була в пральні, виносячи "гарбідж" у той час, як це трапилося: вона почала сваритися і присікатися до нього, вона порвала сорочку на панові Мильченкові і подряпала його лице. Я все це бачила і бачила, як вона скинула свої окуляри на землю і потоптала їх своїми ногами.

- Чи п.Мильченко мав у руках "мап"?

- Ні, не мав.

- Чи п.Мильченко вдарив пані Довгань?

- Ні, він не бив, він тільки захищався руками від її нападу.

- І ви кажете, що вона сама скинула на підлогу свої окуляри?

- Так, вона скинула окуляри прямо на підлогу біля дверей і потоптала своїми ногами.

Також під час допиту збоку іншої сторони в суді той же свідок підтвердив:

- Коли почалася сварка за той сніг, то вона почала вживати поганих слів і присікатися до нього.

- Він мав "мап"?

- Так, щоб помити підлогу.

- Чи він вживав "мап", щоб оборонятися?

- Ні, не вживав, він не вживав "мап", щоб бити її по спині, він не бив по спині.

- І він нічого не робив?

- Ні, він тільки оборонявся руками від неї.

- А ви бачили подряпане лице п-ні Довгань?

- Так, я думаю, що то вона сама себе подряпала, коли кидала свої окуляри. Бо її лице було подряпане тоді, як поліція прибула.

Як я вже писав раніше, той "мап" мав я не в руках, а в "сінкові". І ані пальцем я не нападав на Довгань, а тільки оборонявся руками від неї, закриваючись від її нападів.

Анна Ворсенкрофт, рентовщиця, що жила в моєму домі два з половиною роки, засвідчила перед судом так:

- Він дуже чемний, спокійний, ввічливий і добрий господар, на мою думку.

Ще один рентовщик, на прізвище Аннейбл, засвідчив перед судом:

- Я завжди всім говорю, яке це гарне місце, де ми тепер живемо - спокійне і добре доглядане господарем.

- А що ви скажете про саму особу Мильченка?

- Не може бути кращої людини. Ми тут дуже щасливі.

Цей же свідок підтвердив, що він бачив мене зразу ж після тієї події в пивниці з подертою сорочкою і подрапаним лицем.

Ні одної людини не було в суді, яка б засвідчила будь-що проти мене. Тому то суддя Болзбі виніс справедливе рішення: за браком доказів вини виправдати мене від звинувачення.

В ОКРУЖНОМУ /"Каунті"/ СУДІ

ІЗ.ІХ.І974

Цікавим свідченням у цьому суді було свідчення пана Довганя, чоловіка Марії. Він ствердив, що ніколи не мав зі мною ніяких непорозумінь, лише моє незадоволення тим, що він паркував іноді так, що не було місця іншим. А на запити адвокатів, коли йшлося про удаване його жінкою поранення з мого боку, він часто не давав прямої відповіді. Кілька разів суддя був змушений звертати увагу Довганям, щоб вони не подавали один одному якісь знаки руками і головою, коли чоловік Марії свідчив перед судом. На це Марія відповіла, що то вона тільки витирала ніс рукою, а не подавала йому ніяких знаків... Особливо настирливо вона "витирала ніс", коли її чоловік був притиснутий питаннями про так звані поранення на її лиці... також коли мова йшла про лікаря та ліки після тієї події.

Між іншим, Маріїн чоловік свідчив, що вона українка з Югославії, а в родинній історії, поданій одним доктором /тих докторів вона познаходила кількох/, значиться, що вона напівжидівського роду і підкреслюється переслідування її родичів під час останньої війни та що з політичних мотивів вона залишила Югославію в 1952 році... Була вона й у психіатриків та назбирала цілу кіпу посвідок про купівлю різних медикаментів - усе це лише для того, щоб зробити із себе жертву мого "нападу" на неї.

Не буду тут детально описувати судового перебігу, а тільки подам майже повністю аргументацію судді Стортіні його вироку. Ця аргументація досить довга і... дивна. Тому, подаючи уривки з його аргументації, даватиму до деяких місць із неї свої пояснення. Всі підкреслення з цієї аргументації будуть мої. Специфічні англійські слова і вислови буду залишати неперекладеними на українську мову, беручи їх у лапки. А весь переклад буде вільний, але майже дослівний.

Спочатку суддя пояснює саму справу, що її розглядав суд:

Це справа про евентуальний напад оскарженого на позивачку в той час, коли оскаржений був господарем дому. Цей випадок мав місце 3-го січня 1972 року. У той час позивці було 45 років. Версії цієї події, що привели до позову, різні з двох сторін. Суд має дійти до певного висновку.

Я помітив, що оскаржений виглядає досить міцної будови і доброго здоров'я, за виключенням того, що в біжучому році мав операцію. Він був у російській армії в час 2-ої світової війни і деякий час був полоненим у Німеччині. Свідки, подружжя Анейбел, змалювали його як людину м'якого темпераменту, і я не маю підстав сум-

ніватися в тому, що це й є його загальна характеристика характеру. Нема ніяких доказів, які б указували, що він мав сутички з іншими пожильцями, що вело б до постійного замішання його у фізичних нападах на людей.

Позивачка та її чоловік свідчили, що одного дня перед евентуальним нападом на позивачку була проблема між ними і господарем дому щодо відкидання снігу з парковища апартаментного дому, де позивачки чоловік паркував авто. Пан Довгань свідчив, що 2-го січня 1972 року оскаржений з іншим пожильцем з'явилися в його дверях і оскаржений досить твердо попереджував Довганя проти того способу, в який він паркував своє авто.

3-го січня 1972 року позивачка пішла до пральні, що в пивниці, щоб дещо попрацювати. Вона твердить, що коли вона була там, появився оскаржений, який щось бурмотів сам до себе і евентуально звернувся до п-ні Довгань, щоб вона сказала своєму чоловікові, щоб той інакше паркував своє авто. П-ні Довгань, тобто позивачка мала б відповісти оскарженому, щоб він з цим звертався безпосередньо до її

чоловіка. У цей момент, згідно з твердженням позивачки, оскаржений відповів матерщиною. Позивачка попросила оскарженого не згадувати імен матерів, яких він не знає, а радше говорити так про свою власну матір, яку він краще знає.

Ось тут то і почалася вся брехня пані Довгань, брехня, в яку, як видно з дальшої аргументації судді, суддя повірив, бо каже далі так:

Нема сумніву в тому, що такий спосіб розмови довів до гарячки і, може, й до насильства.

Але тут же суддя пояснює:

Це, звичайно, версія самої позивачки. Після того, як позивачка йому відповіла так щодо матерщини, оскаржений, як вона твердить, ударив її спочатку "мапом", а тоді й кулаком. Було шарпання і під час того шарпання були розбиті її окуляри, і в той момент він здавив її горло, тряс її плечі і попхав її до "синку", і в той момент вона поранила собі спину.

Усі ці твердження, звичайно, від початку до кінця брехливі. Поперше, я вже був у пивниці, коли вона туди увійшла і почала несамовито кричати, чому це я не відкидаю снігу з парковища. Ніякої матерщини я не вживав, не трогав її й па-

льцем, а окуляри вона сама навмисне кинула на підлогу і роздавила ногами. Про це свідчив і свідок раніше в провінціальному суді. Довгань, певно, знає, що когось вдарити в окулярах і їх розбити трактується в судах суворіше, ніж таке саме без окулярів, і наперед виробила в цій справі плян дії.

А ось як суддя оповідає про мене:

Оскаржений твердить, що він прийшов до пральні, щоб дещо помити, і якраз положив свій "мап", щоб його намочити в "синкові", коли з'явилася позивачка і, сказавши щось про сніг, напала фізично на нього, коли він повернувся до неї, і все, що він зробив, - це тричі відпихав від себе її, а вона двічі намагалася його вдарити. Він потім вийшов геть в іншу частину пивниці, де була ogrivальня, а коли він знову вийшов, думаючи, що вона вже заспокоїлась, бійка знову відновила-ся. Він хотів вийти геть повз неї і коли проходив, вона скинула свої окуляри і наступила навмисне ногою. Він твердить, що він не бив її ані в лице, ані в будь-яке інше місце, а тільки відпихав її, щоб звільнитися від неї.

Хоч переказ події суддею більш-менш правильний, багато дечого тут не показано: ані слова про розірвану мою сорочку,

ані про подряпання на моєму лиці, про що також свідчили свідки в провінційному суді. Ті ж свідки свідчили про те саме й у суді окружному. Але про це пізніше. А тут далі подаю розумування судді Стортіні:

Я знаходжу свідчення позивачки більш послідовніші з фізичними доказами доктора Аніс, який оглядав пані Довгань наступного дня.

І далі суддя посилається на різні поранення, які знайшов той доктор на тілі Довгань. Але як і чому ті поранення, якщо вони взагалі були, трапилися, - про це суддя ані слова не каже. Він доходить до такого абсурдного вислідку:

Ті поранення більш переконливі щодо версії пані Довгань, ніж версія, подана оскарженням, і немає ніякого доказу, що заперечив би докази доктора Аніс.

Виходить, отже, що судді не йшлося про те, щоб дізнатися, **ЯК і ЧОМУ** ті поранення з'явилися на тілі Довгань, а досить лише мати ті поранення, щоб когось в них обвинуватити. Виходить також, що не вона мала доказати, що то я зробив ті поранення, а я мав доказати, що я не зробив. Це нагадує совєтську систему "справедливості": ми тебе обвинувачуємо, що ти - злодій, а тепер ти докажи, що ти не злодій. А що ми не маємо доказів, що ти злодій - це не важно... А в мене ж навіть свідки були моєї правоти, а в неї не було.

А далі суддя правдиво стверджує таке

дуже важливе у всьому цьому судовому процесі:

Ми не маємо свідчення поліцая, який, очевидно, відвідав сутички після її відбуття. Він, можливо, мав нагоду бачити фізичні сліди поранення обох сторін.

А чому ж не було того поліцая на тому судовому процесі? Ось тут то й місце тепер згадати отого адвоката Костюка, до якого я звернувся як "свій - до свого". Я ж його просив покликати того поліцая. Як свідок, він міг би правдиво ствердити, як все те виглядало. Але Костюк не покликав його, кажучи, що він не міг його знайти. А я ж казав йому, з якого поліцейського відділу був той поліцей. Я навіть сам туди ходив і знайшов його, але то вже було після суду. Ходив я й до свого "іншуранса", і вони мені сказали, якби мій адвокат трохи вчасніше про те подбав, то можна було зробити, що того суду взагалі не було б. Або якби я сам був прийшов раніше до них. А хто ж, як не адвокат мав би все те пояснити людині, що має клопіт, та ще й не знаючи ні місцевої мови як слід, ні законів?!

Костюк нічого в тому сенсі не зробив для мене. Зате дуже швидко почав залякувати мене різними листами щодо платні йому за всю його працю, щоб я не спізнався. Близько тисячі доларів мені коштувала "праця" мого "оборонця". А інший адвокат, якого я просив, щоб він цю справу передав на суд, де були "джюри", засідателі, а не самі судді, то взяв із мене дві тисячі доларів, хоч домовлено було спершу про одну тисячу. А ніяких на суді "джюри" не було. Тож коли я поска-

ржився Костюкові щодо надмірної суми за майже ніщо, то він відповів, що то нічого, "ти маєш чим заплатити"... Таким чином і адвокат Бардин не виконав мого прохання подати в такий суд, де б були "джурі". А Костюк навіть моїх свідків не покликав. Прийшло тільки подружжя Анейбел, яких я сам запросив, а інші не були, бо пішли на роботу, а Костюк їх не повідомив вчасно листами, як про це вони самі мені говорили. А з тим поліцаєм, що був покликаний зразу після тієї події, то просто смішно виглядало Костюкове поводження. Коли я йому сказав, чому ж він не покликав поліцейя на свідка, це ж бо важливе, то він сказав: "Ну, то давай заїдемо до нього". Заїхали. Але хіба ж поліцейя може знати, що за ним ось тепер хтось заїде - його не було на станції в той момент. І на тому справа пошуків того поліцейя закінчилася...

Отак то "свій", український адвокат і подбав про свого ж, українського, клієнта!

Але наістотнішим в аргументації судді Стортіні є таке речення:

Навіть якщо я прийняв би свідчення оscarженого про те, що позивачка перша його вдарила, то його відплатна акція, якщо він вжив надмірної сили, трактувалася б як напад.

Важливе в цьому реченні оте "ЯКЩО ВІН ВЖИВ НАДМІРНОЇ СИЛИ"... А я ж не вжив ніякої сили, крім захисту себе руками і відпихання її від себе, боронячись від її нападу. На це мав свідків. Вона ж ніяких свідків проти мене не мала. А су-

для цілком здався на лікарські твердження д-ра Аніс, кажучи:

Якщо він спричинив поранення, як звітує д-р Аніс, навіть в порядку самооборони, то в цій ситуації це виростає в напад.

Як міг доктор звітувати про мною нанесені поранення? Він цього не міг зробити, він міг тільки ствердити існування поранення, але ким і чим вони спричинені - це ж справа суду і справедливих суддів. Але для судді Стортіні поняття і значення для людини справедливості було в той час чуже. У своїм розумуванні він просто гадає, а не аналізує факти. Ось що він пише:

Я просто не розумію, як міг чоловік такої фізичної будови, як п.Мильченко, і з такою підготовкою бути не в силі дати собі раду з жінкою, як п-ні Довгань, без спричинення їй будь-якого поранення.

Виходить, отже, що мужчина міцної будови вже тим винен, що він міцний і не зумів заспокоїти чи зв'язати несамовиту жінку, щоб вона сама себе не пашкрябала або не потоптала своїх же окулярів. Я ж не трейнований успокоювач таких жінок і ніяких поранень їй не спричинив, а лише оборонявся, відпихаючи її від себе.

Трудно мені також повірити, що перед бійкою не було словесної сварки за сніг і парковище та що позивачка отак собі враз в наглий спосіб увійшла в пральню,

сказала щось там про сніг і вдарила його.

Ясно, що нормальній особі про нормальну поведінку іншої особи в таке трудно повірити. Але в тім то й справа, що та жінка повелася ненормально, несамовито, а я тепер мушу терпіти, бо я міцної будови мужчина і дозволив їй наробити те, що вона наробила. І суддя вірить не мені про те, що перед тим у нас не було зовсім сварки за сніг та парковище в пивниці, а їй, що, мовляв, я її спочатку вилаяв, а потім дійшло до бійки... Суддя ствердив таке без жодних доказів щодо правдивості того твердження, звичайне гадання:

Версія п-ні Довгань про те, що перед фізичним насиллям була словесна виміна-сварка, більш правдоподібна. У всякому випадкові сила, що її вжив п.Мильченко, - чи то як перший напад, чи як в порядку самооборони чи відплати - була надмірна, що й робить його винним в нападі, згідно з цивільним законом.

Значить, "хоч верть-круть, хоч круть-верть, а в черепочку смерть"... Не знає суддя, чи то був мій напад, чи самооборона, чи відплата, але була з мого боку якась "сила", при чому "сила надмірна". Хто ж і як виміряв ту мою силу? Виходить з усього цього, що треба було мені опустити руки і дати себе не тільки подряпати і сорочку порвати, а й око вибити або

руку звихнути чи поламати.

А далі суддя перечислює всі витрати її в лікарів і т.п., що ніби сталося через ту подію, в якій я ніби завинив, як також страту заробіткової можливості і цілий ряд інших "страт". В одному місці суддя признає, що в медичних репортах є дещо, що й зовсім не торкається як результату події в пивниці, але все, що міг підрахувати, підрахував і виніс рішення:

Я мав би заплатити позивачці 2.721 долар і 88 центів плюс заплатити судові видатки. А як додати до всього того майже 3 тис. дол. адвокатам і т.п., то читач зрозуміє, як дорого мені обійшлася сутичка з тією жінкою, в якій я тільки оборонявся.

Чи можна назвати такий суд справедливим? Треба бути лише спритним брехуном, щоб виграти суд. Забагато у вільному світі таких спритних, що шукають нагоди втягнути когось у халепу, щоб у той спосіб "заробити" грошей. Мене легко було "обкрутити", бо не мав я доброго адвоката. Моє бажання і моя вимога суду з засідателями-джурі не виконані, а через моє незнання англійської мови і законів судівництва я не зміг розшукати шляхів до справедливості навіть у цьому вільному і найкращому світі. Пригадується мені при цьому один жарт про зайців у Німеччині. Біг заєць із совєтами окупованого Берліну до Західнього Берліну і зустрів іншого зайця, що біг із Заходу на Схід.

- Чого це ти так задихався, тікаючи? - спитав другий заєць першого.

- О, братіку! - відповів той. - У Берліні совєти всіх верблюдів убивають.

- Верблюдів? Але ж ти заєць, а не верблюд!

- Так, - каже наляканий заєць. - Але як вони мене піймають, як я їм докажу, що я заєць, а не верблюд?..

Отак вийшло і зі мною на тому суді: я мусів був доказати, що я не бив ту Довгань, але вона зовсім не мусіла доказувати, що я її бив - суддя повірив, а як не повірив, то бодай схилявся більше до її брехливих свідчень і виніс рішення з гривнею проти мене на базі здогадів, розумувань-гадань. Та ще на базі лікарських поквітувань та оглядів.

Правда, суддя ніде не дійшов рішення, що я перший напав на неї або що я взагалі бив її. Його хитро-мудре розумування аргументувалося тим, що, мовляв, якщо б /оте "якщо б" у судовій справі, де мало б бути шукання правди і справедливості, а не "якби" та "якщо б"/ Мильченко діяв і в порядку самооборони, то він тим винен, що вжив "надмірної" сили, боронячись від Довгань. Такий, мовляв, закон.

Не було б мені боляче, коли б я справді бодай у порядку самооборони вдарив її хоч раз - може б і переборщив тією своєю самообороною. Але ж я їй пальцем її не торкнув, лише відпихав від себе, як про те кілька разів казав у суді, говорили про те свідки і тут я вже кілька разів згадував. А мій адвокат, не подбавши про більше свідків, яких я мав, не потрудившись знайти того поліцей, що був зразу ж після події покликаний, а свідчення якого - як сам суддя ствердив у своїй аргументації - були б дуже важливі в мою користь, - цей мій адвокат Костюк лише відбув свою годинами пораховану повинність, зовсім мене не боронячи.

А ЯК ЖЕ З ОТИМ
"СВІЙ - ДО СВОГО"?

Звичайно, не можна судити всіх своїх людей по тому одному випадкові з тим моїм адвокатом Костюком, українцем, який не потрудився як слід у моїй справі. Також звичайним явищем є, що якийсь адвокат у суді завжди мусить програти - з тієї чи іншої сторони, і не за програю як таку я звинувачую Костюка, а за те, що він не вдовольнив мого прохання і не повідомив усіх моїх свідків вчасно про суд. Тоді б і вислід суду був би інший. Його аргументація у відповідь на мою скаргу, що все це коштує мені забагато грошей, кажучи, що я, мовляв, маю гроші, можу платити, - чи ж це по-професійному, по-адвокатському?

Щодо самого суду, то був не суд, скорше насмішка з мене: міцний мужчина не міг укоськати жінку... мої поранення і розірвана нею сорочка - це ніщо для судді... свідчення свідків - також вийшло другорядним, а першорядним вийшли ті брехні, що Довгань без жодних свідків і доказів наговорила.

Ні, я не проти гасла "свій - до свого" і все своє життя його дотримувався. Але газетна шумиха навколо того гасла у порівнянні з практичною користю від того "свій - до свого" завелика, а в моєму випадкові досить коштозна. Є люди, що грають на патріотизмі українців, заробляючи гроші. Чи вони не вміють, чи не хочуть бути кращими - це вже інша річ. Костюк, може, й умів, але не захотів. А тому, що він не порушив ніякої букви закону як такого, трудно його притягнути й до відповідальності за таке поступовання

в моїй справі. Я звертався до відповідних установ, але вони нічого не могли в цьому мені допомогти. Бо це проблема не чогось іншого, як тільки сумління.

Щождо мого власного сумління, то я все життя прожив з Богом, з надією на Нього. І тепер лише прошу Бога забути цю прикру для мене подію шукання справедливості і не знайшовши її. Я був знайшов її у судді Болзбі, але там було аж четверо моїх свідків. Але не знайшов я справедливості у судді Стортіні, де через недбалство адвоката Костюка свідками було лише одне подружжя.

Але є ще один свідок і суддя в одній особі – це Всевишній, Який колись судитиме й адвокатів, і суддів земних, і нас усіх, грішних. Можливо, що за якісь у цьому житті гріхи і я буду покараний. Але щодо тієї події в пивниці – моє сумління чисте перед Богом і самим собою.

А поділившись із своїми читачами цими спогадами чесно і правдиво, я бодай частково зменшив біль свого серця вже ось тепер, коли кінчаю писати ці спогади. А як люди прочитають це все у вигляді брошури, то й зовсім почуватимуться краще. Бо знаю, що люди мене зрозуміють краще, ніж мій адвокат чи й суддя Стортіні.

Дозвольте, дорогі читачі, закінчити ці спогади скромною порадою, бо може трапитися і вам подібна проблема:

ІДІТЬ СПЕРШУ ЗАВЖДИ ДО СВОГО – СВІЙ ДО СВОГО, але перш, ніж довірити йому якусь поважну для вас справу, добре дізнайтеся про те, чи той "свій" вартий вашої уваги і довір'я.

Ваш А.Мильченко.

